

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

22e jaargang nr. 34 24 augustus 1969

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar
Overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Geklets in de ruimte

12 april 1961: Voor de eerste keer klinkt vanuit de wereldruimte een menselijke stem. De Rus Joeri Gagarin maakt in 108 minuten een reis om onze planeet aarde en landt weer. Het is vanaf dat moment even wennen geblazen aan iets dat ervóór alleen maar in fantastische verhalen voorkwam: ruimtevaart.

Ruim acht maanden later, 20 februari 1962, haalt de Westerse wereld verlicht adem. Het is de Amerikanen ook gelukt. John Glenn draait drie rondjes in zijn Friendship-7. Dat is zeven jaar geleden. Glenn was toen ruimtevaarder. Goed en wel terug op aarde pakte hij een hele mooie baan bij Pepsi-Cola aan.

Stemmen uit de ruimte. Als Gagarin en Glenn en alle na hen optredende ruimtereizigers het ons op één punt moeilijk maakten, dan was dat wel het vermogen om voor te stellen wat er opeens precies aan de hand was. Hoger dan mensjes vroeger konden dromen, werden we nu bekeken. Uit een raampje. Tussen de technische bedrijven door. En wat mij nu sindsdien het meest parten speelde is niet dat technische wonder, maar het gestoei met het begrip afstand.

Wat wij met ons vernuft tot stand brachten was tenslotte een min of meer logisch gevolg van wat er aan voorafging. Iemand heeft het in de laatste wereldoorlog klaargespeeld een V1 en een V2 te maken, dat waren boosaardige krengen die per raket over lange afstand vervoerd werden. En dat die meneer zo'n goeie twintig jaar later een torenhoge Saturnus-raket ten behoeve van de vrede en tot heil van de mensheid kan bouwen is misschien wel een beetje raadselachtig, maar geen echt raadsel. Hij is namelijk heel erg knap en kreeg volop de gelegenheid zijn ruime ervaring uit te breiden, zijn fabelachtige kennis te verdiepen en dit alles wat accurater toe te passen. Wat veel en veel moeilijker te snappen is en wat ons voorstellingsvermogen veel zwaarder op de proef stelde, was dat terwijl een mens op honderden kilometers hoogte sprak, zijn stem klonk als tijdens een internationaal telefoongesprek, en dat hij daarom ons toch dat gevoel bezorgde heel

dicht bij ons te horen, en meer nog: dicht bij ons te zijn. Was hij eigenlijk wel bij ons weg? Toen Glenn beschreef hoe langs zijn raam toen nog onbekende lichtende deeltjes voorbij schoten, zat hij niet alleen gevangen in de zwaartekracht van de aarde, maar ook in het denken van al diegenen die beneden op aarde aan het radiotoestel gekluisterd zaten. Want voor z'n menselijk contact, zo'n gevoel van onverbrekkelijk erbij horen, is geen afstand te groot.

Ook niet de afstand naar de maan. Zeseneenhalf jaar na het uitstapje van John Glenn maakten drie mannen een reis rond de maan. Een van hen, Jim Lovell, die nu ons land bezoekt, beschreef op de terugweg naar de aarde tijdens een directe tv-uitzending wat hij kon zien van onze planeet...

Wij hadden er sinds de dagen van Gagarin alweer iets bijgekregen: beeld. Ook al was de feitelijke afstand zo ontzettend veel groter geworden, dat het maar niet tot ons door kan dringen. Amsterdam-Haarlem, daar kan je bij. Een kwartier met de auto of met de trein, en als je nou zo graag wilt lopen, dan kost je dat een uur of vijf. Maar die kleine vierhonderdduizend kilometer naar de maan daar kunnen we een klein idee van krijgen, als we van die waanzinnige ezelsbruggetjes gaan gebruiken als: het is negen jaar lopen, en dan mag je onderweg niet eens rusten; of: onafgebroken fietsend zijn er drie jaar mee gemoeid, een auto doet er zeven maanden over en een straaljager een dag of zestien.

Maar weet u wat veel aangrijpender is? Dat het licht er één en een kwart seconde over doet. Dat maakt ons sprakeloos wanneer we bedenken dat de dichtstbijzijnde ster zover weg is dat het licht er niet één en een kwart seconde over doet om ons te bereiken, maar meer dan vier jaar en drie-eenhalve maand. Misschien dat ons gejuich enigszins verstomt, dat we ons wat minder hard op de borst slaan over die geweldige ruimtevaartsuccessen, als we wat beter beseften wat voor kleuterpasje zo'n maanreis betekent; als we proberen onze aardse begrippen waaraan we zo vastgebakken zitten, eens los te laten. Want die

een radio-uitzending van zondag 24 augustus 1969

Uw alleen zijn is ook onze zorg

Voor hen, die in hun eigen omgeving niet slagen in het vinden van een huwelijkspartner functioneert onder verantwoordelijkheid van het Humanistisch Verbond de

CORRESPONDENTIEKRING VOOR HUWELIJKSCONTACTEN.

Nadere inlichtingen: Postbus 210 - Utrecht.
Graag 40 ct aan postzegels voor antwoord insluiten.

zijn van een vermakelijke bekrompenheid, als we in gedachten zelf ook afstand kunnen doen van ons veilige, minuscule eilandje in een onmetelijk universum. Als we de aarde voorstellen als een ping-pong bal, dat is tenslotte een bekend voorbeeld, dan is de maan een knikker die er op 1—20 m afstand omheen draait. Dezelfde ster van daarnet, die van 4,3 lichtjaar ver, vinden we in deze verhouding op een afstand van 125.000 km afstand van dat ping-pongballetje aarde. U ziet wel; laten we maar ophouden over de rest. Dat commentaar van Jim Lovell, dat u daarnet hoorde, kwam van de reusachtige afstand van ongeveer 200.000 km, op de terugreis naar de aarde. Technisch gesproken was de ontwikkeling voortgesnel.

Maar wie nog even wil denken aan dat ping-pongballetje van zoëven, en even heeft geroken aan de oneindigheid, die zal niet durven meedoen aan de ongebreidelde trots en arrogantie die de maanreis als in zijn kielzog meevoerde. De eigendunk wanneer we als maximale prestatie van ons menselijk kunnen een bezoek brengen aan het dichtstbijzijnde hemellichaam, een afstand van een en een kwart lichtseconde. Wie in aardse kilometers denkt, zal van de kosmos nooit iets begrijpen.

Technisch snellen we vooruit, sinds de uitvinding van het wiel; maar of we het allemaal geestelijk nog bij kunnen benen is een grote vraag, gezien de uitzinnige reacties op de reis van de Apollo-11. Als iets de aardbewoner past bij de ontdekking van de ruimte, is dat bescheidenheid in plaats van trots. De bestudering van het universum roept immers meer vragen op dan ze beantwoordt.

En als die Apollo-11 reis iets duidelijk maakte, dan is het wel de onwil of het onvermogen om dat te erkennen. Als de wereld al een poging waagde om te begrijpen wat er gebeurde, dan is ze blijven steken in traditionele bekrompenheid van geest. Onze blik was niet verruimd, het perspectief niet vergroot.

Ons standpunt was niet honderdduizenden kilometers verlegd. We zaten thuis naar de tv te kijken, en zagen de aarde als een bol in een oceaan van zwart.

Er was iets nieuws gebeurd, juichten commentatoren in kranten en dominees op kansels. De aarde in een nieuw perspectief, vanuit een nieuw gezichtspunt.

Maar juist dat gejuich onthulde de onwaarheid

van die woorden. Een werkelijke vernieuwde visie op de wereld en op onszelf had ons met stomheid geslagen en een verwondering gewekt die niets anders dan stilte oproept. De stilte van het mysterie, waar ere-diners, triomftochten, tickertape parades, en ere-medailles misstaan. De absolute stilte zoals die op de maan is, net zo goed als elders in de ruimte waar geen dampkring is. De stilte van de maan, die we denken te doorbreken met de trotse woorden van Nixon, hetopperhoofd van een nauwkeurig afgebakend stukje aarde.

„Ik kan jullie niet zeggen hoe trots wij allen zijn op wat jullie hebben gedaan. Voor iedere Amerikaan moet dit de meest trotse dag van ons leven zijn. En ik ben er zeker van dat alle mensen over de hele wereld met de Amerikanen erkennen dat voor immers feit dit is. Door wat jullie hebben gedaan zijn de hemelen een deel van de mensenwereld geworden”.

Deze ijdele onbescheiden taal klonk op de maan, maar gelukkig niet echt. Want ze waren alleen hoorbaar in het stukje meegebracht aardse atmosfeer dat de twee bezoekers omringde: hun ruimte-pak, waarop afgebeeld de Amerikaanse vlag. Terwijl Armstrong en Aldrin in de houding stonden te luisteren naar de woorden van hun president was het stil op de maan. De eeuwige stilte kon niet verbroken worden, maar wel kon de troosteloze schoonheid van het maanoppervlak geschonden worden met allerhand uitingen van een bekrompen soort nationalisme. Alsof de eeuwigheid ermee spotte moest de in de grond gestoken nationale vlag met een ijzerdraadje omhooggehouden worden. Alsof het enige wezenlijke betekenis had moesten de mannen op een plaquette verklaren dat zij met vreedzame bedoelingen kwamen. Omdat er niemand op de maan was die deze woorden met instemming kon begroeten, was dat geklets in de ruimte, dat alleen betekenis heeft voor aardebewoners die hun geweten nog steeds sussen met dit soort voornemens. Die er alleen maar in geloven en er niets voor doen.

De hemelen zijn helemaal niet een deel van de mensenwereld geworden; dat waren ze al lang voor men afstand kon nemen van de ping-pongbal aarde. Maar misschien is dat onvermogen de armoede, waarmee we miljarden steken in ruimtevaart-projecten. We wagen ons een wankel pasje in de kosmos, zonder nog fatsoenlijk recht op te kunnen staan in onze aardse kleuterbox.

het vluchtige bestaan

Het spelen is ten einde. Deze spelers —

Ik zeide 't u tevoren, — waren geesten

En smolten weg tot lucht, tot ijle lucht;

En als die voze zinsbegoocheling zullen

De omwolkte torens, de gewijde tempels,

De prachtpaleizen, ja, deze aardbol zelf

Met al wat zij bevat en voedt, vervloeien

En evenals dit ijdel praalvertoon

Spoorloos verdwijnen. Wij zijn van de stof,

Waar dromen van gevormd zijn; 't korte leven

Is van een slaap omringd.

Shakespeare
Engels toneeldichter, 1564—1616

We praten verheffend over nieuwe gezichtspunten, maar ons standpunt blijft in feite onveranderd: thuis, voor de buis. We waren in gedachten niet honderdduizenden kilometers ver, maar er was ons vanaf die afstand slechts een spiegel voorgehouden. Het standpunt van waaraf we toekeken lag niet buiten de aarde, in het heelal, maar daar waar we ook naar de Fabeltjeskrant kijken, naar Bonanza, de dagsluiting en de dagelijkse verslagen over Biafra, Noord-Ierland, Vietnam en meer van deze vertrouwde onaangenaamheden. Gevangen in ons aardse denken, onmachtig om geestelijk afstand te nemen, gekluisterd aan onze onwankelbare ideeën en overtuigingen. We hadden even de illusie van een nieuw perspectief. Maar dat zal moeilijk gaan zolang we nog niet bereid zijn onze zekerheden weer in te ruilen voor de oorspronkelijke twijfel en verwondering.

Afgelopen Kerstmis was de wereld ontroerd door het scheppingsverhaal dat in de buurt van de maan door Borman, Lovell en Anders voorgelezen werd. Het is voor miljoenen een houvast geweest, nadat door dezelfde expeditie de grond onder hun voeten was weggezaakt. De twijfel was op het juiste moment de dolkstoot toegebracht, en het onbekende en het ongewisse van de doodse maan werd in ons onmachtige denken en geloven geannexeerd.

Hoe hoog we ook stijgen, hoe ver we ook gaan; wij weigeren ons los te maken van de fictie die onze werkelijk zelfstandige en volledige geestelijke ontplooiing al sinds onze bewustwording afremt: dat merkwaardig vanzelfsprekende gevoel van menselijke exclusiviteit in het universum. Een van de doelstellingen van het ruimteonderzoek is na te gaan of er zich in de kosmos ook elders leven bevindt. Dat onderzoeken we wetenschappelijk en met niet aflatende ijver. Maar o, wat zouden we ons te pletter schrikken als dat werkelijk zo zou zijn. Want dat zou betekenen dat er zich feitelijk potentiëel buiten de aarde en buiten onze traditionele denkwereld leven ontwikkelt, misschien zelfs bewustzijn en denken.

Als we dat ons al kunnen indenken, is het de vraag of wij ons dat willen indenken. Ne zo goed als het de vraag is of wij wel zo vanzelfsprekend accepteren wat in 1543 een onbekende Poolse geestelijke waagde te opereren; namelijk dat de aarde niet het middelpunt van het heelal is, zoals aangenomen werd. Ja, met die Copernicus zijn we het nu wel eens. De astronomie heeft ons geleerd dat wij helemaal geen centrum zijn, maar deel uitmaken van een zonnestelsel, zoals er ook heel wat meer zijn, en dat er aan dit alles dus weinig exclusiefs te constateren valt.

Met z'n allen geven we Copernicus groot gelijk hoor, maar de revolutie in het denken die zijn theorie toen betekende, en die hem duur genoeg kwam te staan; die geestelijke revolutie schijnt ons nog steeds te zijn ongaan. Want wat zou ons het voorrecht verschaffen om als enige speldeknoop in een oneindige oceaan van niets bevolkt te zijn met intelligente dieren, waarvan er altijd wel eenje zich afvraagt wat hem toch het voorrecht verschaft dat hij zich afvraagt waarom hij zich afvraagt... nou ja, ik wil niet pienter of grappig zijn, maar met die Copernicus zijn we na vier eeuwen nog lang niet klaar. Dat blijkt wel uit het geklets, waarmee belangrijke en minder belangrijke mensen proberen de stilte van de ruimte te verbreken. Tevergeefs, natuurlijk.

C. Vogel

Congres I.H.E.U. 1970

Van 4 t/m 9 augustus 1970 zal de IHEU zijn 5e internationale congres houden en deze keer in Boston, U.S.A.

Met een reisbureau zijn de mogelijkheden nagegaan om een groepsreis van Amsterdam naar Boston per vliegtuig te bespreken.

Bij een aantal deelnemers, dat een volle bezetting van een vliegtuig garandeert, blijken er 3 mogelijkheden (zie A, B en C).

Voor allen geldt: Heenreis A'dam—Boston, 1 aug. Terugreis New York—A'dam, 22 aug.

A. U betaalt ± f 1150,— voor heen- en terugreis A'dam—U.S.A. v.v., voor logies en maaltijden gedurende congresweek in Boston en voor de kosten van deelneming aan het congres.

B. Als A. plus 2 weken logies en maaltijden en een reis langs de Oostkust. Kosten ± f 1850,—.

C. Als A. plus 2 weken logies en maaltijden en een reis langs Oost- en Westkust. Op 12 augustus gaat u per vliegtuig naar de Westkust en op 21 augustus komt u per vliegtuig naar New York terug en vindt er aansluiting op de vlucht New York—A'dam. Kosten ± f 2200,—.

Alle prijzen zijn zo nauwkeurig mogelijk geraamd. Wijzigingen voorbehouden.

Indien u voor deze reis belangstelling heeft, wilt u het dan laten weten? Daarbij graag naast uw naam en adres vermelden aan welke reis (A - B - C) u de voorkeur geeft en met hoeveel personen u denkt mee te gaan.

Uw voorlopige aanmelding te richten aan IHEU, postbus 114, Utrecht.

Bij voldoende deelnemers zal tot definitieve boeking worden overgegaan. Wanneer er meer aanmeldingen zijn, dan er plaats is zullen deze in volgorde van binnenkomst worden afgewerkt. Betaling vindt eerst plaats na definitieve boeking.

INVLOEDRIJKEN

Deze brochure bevat een verzameling artikelen over belangrijke figuren, die, in de loop der eeuwen, de humanistische gedachten naar voren hebben gebracht. De uitgave is verlucht met foto's en tekeningen.

U kunt deze bestellen door storting of overschrijving van f 4,75 op postrekening nummer 58 t.n.v. De Humanistische Pers, postbus 114, Utrecht.

Voor het Woord van de Week is een handige linnen

verzamelband

verkrijgbaar.

Prijs f 2,95

Te bestellen door storting of overschrijving op postrekeningnummer 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Postbus 114, Utrecht. Utrecht.

Het mensenbrein is de meest gecompliceerde structuur in het heelal dat wij kennen. Niettemin bevat het krachten en vermogens die voor een groot deel nog niet zijn aangeboord en misschien niet zijn vermoed. Het is een van de vreemdste aller feiten, voor de gevoelige geest bijna niet zonder droefgeestigheid te overdenken, dat er gedurende minstens 50.000 jaar mensen op deze planeet zijn geweest die een symfonieorkest konden dirigeren, theorema's van de zuivere wiskunde konden ontdekken, als secretaris van de Verenigde Naties konden optreden, een ruimteschip besturen — als ze slechts de kans hadden gekregen. Waarschijnlijk is 99 procent van de vermogens van de mens volkomen verspild; zelfs nu nog handelen degenen onder ons die zich als cultureel onderlegd en ontwikkeld beschouwen, de meeste tijd als een automaat en zien de diepere mogelijkheden van onze geest slechts een of twee maal in de duur van een heel leven.

Laten we eerst het geheugen eens in beschouwing nemen. Niemand is ooit in staat geweest een betrouwbare schatting te maken van het aantal feiten of indrukken die het brein gedurende een mensenleeftijd kan opslaan. Er bestaan sterke aanwijzingen dat wij nooit iets vergeten; wij zijn slechts niet in staat er op een bepaald ogenblik de hand op te leggen. Tegenwoordig ontmoeten we slechts zelden werkelijk indrukwekkende staaltjes van geheugen, omdat er in onze wereld van boeken en tijdschriften weinig behoefte aan bestaat. Voor de uitvinding van het schrift moest alle geschiedenis en literatuur uit het hoofd worden onthouden en mondeling worden overgeleverd. Zelfs nu nog zijn er mensen die de hele Bijbel of Koran kunnen opzeggen, zoals men vroeger Homerus reciteerde.

Het onderzoek van Dr. Wilder Penfield en zijn medewerkers in Montreal heeft op dramatische wijze aangetoond dat lang verloren herinneringen weer kunnen worden opgewekt door elektrische prikkeling van bepaalde gebieden in de hersenen, bijna alsof een film van de hersenen opnieuw werd afgedraaid. De proefpersoon leeft een of andere ervaring uit het verleden weer in levendige details (kleur, geur, geluid) — maar is zich bewust dat het een herinnering is en geen actuele gebeurtenis. Hypnosetechnieken kunnen eveneens dergelijke effecten sorteren, iets wat door Freud werd gebruikt voor de behandeling van geestesziekten.

Wanneer we ontdekken hoe het brein de maastroom van indrukken die er elke seconde van ons leven binnenstroomt kan sorteren en opslaan, zullen we misschien bewuste of kunstmatige beheersing van het geheugen verkrijgen. Het zou dan niet langer een inefficiënt en lukraak proces zijn; indien u een pagina van een krant die u dertig jaar geleden op een bepaald ogenblik hebt gezien opnieuw wilde lezen, zou

u dat kunnen doen door niets anders dan het stimuleren van de juiste hersencellen. In zekere zin zou dit een soort reis naar het verleden zijn. Het bezit van dit vermogen zou iets wonderbaarlijks zijn en zou — in tegenstelling tot vele grote machten die we bezitten — vrijwel geheel van gunstige aard zijn.

Het zou legale processen revolutionair veranderen. Niemand zou meer „ik ben het vergeten” kunnen antwoorden op de klassieke vraag: „Wat deed u op de avond van de 2e januari?” Getuigen zouden een kwestie niet langer kunnen vertroebelen door mededelingen van wat ze dachten te hebben gezien. Laten we hopen dat het stimuleren van het geheugen in de rechtzalen niet verplicht zal worden gesteld, maar er ligt wel een mogelijkheid om de wet in verband hiermee te veranderen.

En wat zou het heerlijk zijn terug te gaan door het eigen verleden, de oude genoegen opnieuw te beleven en, in het licht van latere kennis, oud leed te verzachten en van oude fouten te leren. Er is, ten onrechte, wel eens beweerd, dat het leven van een verdrinkend mens in een flits langs zijn ogen trekt. Maar misschien zullen eens degenen die op hoge leeftijd geen belangstelling meer hebben voor de toekomst de gelegenheid krijgen hun verleden opnieuw te beleven en degenen te begroeten die ze hebben gekend en liefgehad toen ze jong waren. Dit zou niet de voorbereiding van de dood maar het voorspel van een nieuwe geboorte kunnen zijn.

Misschien zou het omgekeerde van nog meer belang zijn dan het oproepen van oude herinneringen, nl. het scheppen van nieuwe. Er valt moeilijk een uitvinding te bedenken die van meer waarde zou zijn dan het apparaat dat schrijvers van science fiction een „mechanische opvoeder” hebben genoemd. Zoals het door schrijvers en kunstenaars is uitgebeeld lijkt dit merkwaardige instrument gewoonlijk op de droogkap van een dameskapper en het vervult ongeveer een gelijke functie — geen krullen zetten in de haren maar in de hersenen. Het mag niet worden verward met de onderwijsmachines die nu overal in gebruik komen, hoewel deze nog misschien zullen worden beschouwd als verre voorlopers.

De „mechanische opvoeder” zou binnen enkele minuten kennis en kunde in het brein kunnen griffen die anders een mensenleven kosten om te worden verworven. Een zeer goede vergelijking is de vervaardiging van een grammofoonplaat; de muziek heeft misschien een uur geduurd om te worden uitgevoerd, maar de plaat wordt in een fractie van een seconde geperst en het plastic „herinnert zich” de uitvoering volmaakt. Dit zou een eeuw geleden, zelfs in theorie, de meest fantasierijke geleerden onmogelijk hebben geleken.

(Uit: Tasten in de toekomst 1964, 187-189)

Van week tot week:

Hilversum II (radio)

zondag 31 augustus 9.45—10.00 uur: D. Scharpenzeel: Andere mensen.

Nederland I (televisie)

maandag 8 september 22.15 uur: Gezag in geding - regie H. Meyer.